

matisos particulars; així en it., en lloc del comú *traversare*, es troba també *attraversare*, ja antic en Dante i el Boccaccio; oc. ant. *s'entraversar* «se mettre en travers», *entraversadamén* «transversalement» (PDPF). En català es troben també les dues variants amb *en-* i amb *a-*, però en català, a diferència del castellà, no es tracta del sentit de 'traspasar, passar al través, passar d'una banda a l'altra'; i de cap manera no són meres variants formals i concurrents del mot bàsic *travessar* (com ho fan alguns avui per intolerable castellanisme), sinó amb caràcter diferent; d'una banda són més freqüents les formes *entravessat* i *atravessat*, participials, adjectives, que no en les veritables formes verbals; d'altra banda, sol tractar-se de posicions més que de translació, posició de través, posició esbiaixada.

Sobretot *entravessar* és ja molt antic: «portaven un fust en dos cavalls *entravessat*», *VidesR*, 257r2. Molt freqüent i genuí en l'ús que exemplifica Eiximenis: «... a ell ... lo lop, mentre menjava *s'entravessà* un os al coll ...» (*Terç*, *NCl*, vi, 118; de nou 133), «sovint veurà qu'el hom golaffre, menjant golosament, *se entravessarà* en lo coyll qualche os de carn, o espina de peix, o pinyol de qualque fruyta ...» (*Terç*, *NCl*, iii, 118.13). També aplicant-se a bèsties, vehicles etc., que obstrueixen una via: «un mul ... no volia passar avant ... lo muletter ... lo comensà a baire ... mas lo mul, ara d'aquesta part, ara de aquella, *entreversant-se* ... no volia passar ...», *Decam*, ix, § 9, 543.18 (mentre que Boccaccio havia posat *attraversandosi* ed. 1961, 587.10f.). «Al rey d'Àfrica *entravessat* lo portaren damunt d'un cavall», JoMartorell (*Ag*, iv, 262). Avui resta això en gran manera arrelat en la toponímia muntanyosa de tot el territori; molt repetit en els Pirineus, *la Roca Entravessada* (p. ex. un cim a la gran carena entre Andorra i la Vall Ferrera, 1932); però cap al Sud, no menys: «no podríem pujar des del riu perquè hi ha una roca *entrabessà* ...», Sorita (entre Aiguaviva i Morella, 1961).

Com a mera variant formal i sinònima de *travessar* no sé pas si es troba mai en la llengua antiga, si bé hi hauria una vegada en Jaume Roig: «lo món passant, / *entravesant* / ...» (*Spill*, 15184) i inspira desconfiança que Roc Chabàs no doni aquí variants de lliçó com sol fer: ús excepcional o mala lectura? En ús ponderatiu, pintoresc, per 'ficar, fer intervenir' moralment: en el romanç d'un contrabandista olotí capturat i en perill de fatal condemna: «a ... Barcelona tinc un 'empenyo', - un amic meu qu'és cavallé; / oy-també l'Abat de Banyoles - oy-també l'hi *entravessaré*», *Romlo*. (Olot, Ss. xvi-xvii, MilàF, 122.16). Això seria molt més castís que 'creuat' o 'encreuat' (o l'abominable *crusat*) que solen gastar la gent del ram i els seus seguidors: «cà *entravessat* mall. = perro *cruzado* cast.», JMBover (*Not. Isl. Mall.* 1834, p. 27). Altrament *entravessat* s'ha usat també en un sentit com 'manifasser, factòtum': «que's féu tot tal com ho disposà la *entravessada* Emília, no cal dir-ho», Vidal Valenciano (*Rosada d'estiu*, 258).

Atravessar, i més freqüent *atravessat*, es refereixen a la posició o col·locació de través, no pas al moviment

que creua o travessa un espai [1507, Busa-N.]: «*atravessat* adj., *atravessada* cosa: transversus, -versarius», «*atravessar*: posar al través»; «tinc ... assò ... *atravessat en lo cor*» (DTo. 1647, s. v. *tinch*). Al bandoler amenaçat de captura (S. xvii) canten amb macabra i sarcàstica metàfora «... te volian / fer hereu - d'una casa de Cerdanya, / d'una casa ab dos pilans, - una viga *atravessada!* / ...», tremenda pintura de la força (romanç reco. a Er per Pau Piferrer, per a MilàF) (*Romlo*, 113.26). SENYOR, LA LLANÇA NO PASSA: «IGN.: ... Aquesta llansa, / que no la puc fer passar. / G.: Abaixa-la, home! (*Ignasi la atravessa*). BAR.: Que burro!», Pitarra (*El Castell dels Tres Dragons*, Gat, i, 172).

'Posat de través': «El noi de la casa i En Tomàs de Bajalta havien *atravessat* damunt les escalameres de la muleta la màquina de pescar, i ...», Coromines; i amb caràcter adjectiu, en el sentit de 'creuat d'ací d'allà, llampeguejant': «aquell desori de converses *atravessades* que solia llevar-se damunt la taula dels Bajaltes, quan la família s'hi esgargamellava a còpia de seguir cadascú la seva dèria, perforant a crits el traüt collectiu ...», id. (*Silèni*, §§ 18, 8; O. C., 93a3, 44a13f., conforme amb els autògrafs, que el corrector va ultracorregir en *travessat*, -ades, pp. 227, 108). És també acceptable en alguna altra acc., com 'passar de, excedir de': «una minyona ben jove, - minyona del Ampurdà: / mireu si ell' és almeta - que *atravessa* dels nou pams / ...», *Romlo*. (S. xviii, MilàF, 160). En canvi sí que és acastellanat usar aquesta forma en el sentit de 'passar a través', encara que hi vagi caure un cop Verdager per llicència poètica: «Anníbal *atravessa* la immensa serralada / ...», *Canigó* (vii, v. 78).

DERIV. Comencem observant que dos d'ells estan documentats en el mossàrab de les terres catalanes, ja en el S. xiii: era, doncs, mot comú des de sempre, a les dues meitats del nostre territori lingüístic: l'estricta catalana i la mossaràbiga (V. infra, *travessera* i *travessany*).

Travessa [DTo. 1647]; entre altres coses es diu de les barres de fusta de certes vies, avui en particular les fèrries (*DAG*, § 1); «el tauló de roure, de caïres vius», de mides que van des de 1m80×0m18×0m12 a 2m80×0m26×0m22 (més detalls *CostManc.* i, 163, § 668). 'Una de les espècies de calamàstecs per sostenir les olles' (*DAG*, § 4, i acc. val., § 2). De més a més hi ha accs. topogràfiques, pron. *través* en el Baix Penedès (Canyelles, 1954), *trabés* a la major part del cat. or. i ross., *través* a la major part del val. Una *travessa* en quasi tots aquests llocs és una dreuera, un caminet que s'enfila evitant les recolzades del camf ral o carretera, tallant-les en línia més recta. Molt viu això sobretot en el domini ross.: començant ja per l'alta Cerdanya: «camí de la *Travessa*, que faldeja per alt el gran cim de la Tossa d'Er; i sovint, com allí, s'escau que ho estenguin a tota la partida creuada per una *travessa* (*La Travessa*, gran zona d'alta muntanya des de Segalera fins al Pas dels Lladres, 1959). També s'escau, que havent-se esborrat amb les centúries la grossa estrada, quedi *la travessa* com el nom d'un important